

Το παρόν έντυπο συγχρηματοδοτήθηκε από την Ε.Ε. (ΕΓΤΠΕ-Π) και το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

ΑΚΟΜΜ - Ψηλορείτης Αναπτυξιακή Α.Ε. Ο.Τ.Α.
Ανώγεια, 74051, Ρέθυμνο Τηλ.: 2834031402, Φαξ: 2831031058
<http://www.psiloritis.net.gr>, e-mail: leader@psiloritis.net.gr

Ιστορία μνημεία

Ψ Η Λ Ο Ρ Ε Ι Τ Η Σ - Κ Ρ Η Τ Η

Στο κέντρο της Κρήτης, του μεγαλύτερου νησιού της Ελλάδας, απλώνεται το ορεινό συγκρότημα του Ψηλορείτη, του όρους Ίδη κατά την αρχαία του ονομασία, που υπήρξε τόπος γέννησης αθάνατων θεών και ηρωικής δράσης θνητών ανθρώπων.

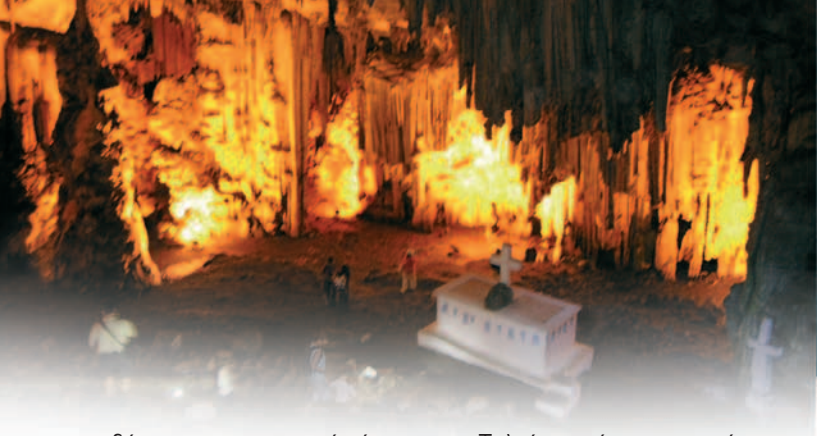

Ο μύθος

Στις πλαγιές του Ψηλορείτη η Ρέα κυνηγημένη από τον Κρόνο γέννησε τον Δία και η μυθική αίγα Αμάλθεια γαλούχησε τον βασιλιά του δωδεκάθεου. Εδώ οι Κουρήτες με τον ακό των ασπίδων τους σκέπαζαν το κλάμα του μικρού θεού που έμελε να γίνει πατέρας θεών και ανθρώπων. Λίγο πάνω από το οροπέδιο της Νίδας το Ιδαίον Άντρον αποτελούσε κέντρο λατρείας του Κρηταγενούς Διός και δίκαια το σπήλαιο χαρακτηρίστηκε ως η Βηθλεέμ της αρχαιότητας.

Σύμφωνα με τον αρχαίο μύθο, ο Δίας μεταμορφωμένος σε ταύρο διασχίζει τον ποταμό Ληθαίο και μεταφέρει την Ευρώπη στη νήσο Κρήτη, καταλήγοντας στην αρχαία Γόρτυνα. Εδώ βρίσκεται ο Λαβύρινθος το σπήλαιο που στους δαιδαλώδεις διαδρόμους του ζούσε ο τρομερός Μινώταυρος.

Ο χάλκινος γίγαντας Τάλως, ορίστηκε από το βασιλιά Μίνωα να προστατεύει το νησί της Κρήτης από κάθε εισβολέα. Το μυθικό ον

συνδέεται με τους ορεινούς όγκους των Ταλαίων ορέων που εκτείνονται βόρεια του Ψηλορείτη. Στο Γεροντόσπηλιο του Μελιδονίου λατρευόταν ο Ταλαίος Ερμής.

Το ιερό βουνό, από την εποχή της πρώτης κατοίκησης του καθορίζει τη μοίρα των ανθρώπων που ανατρέφονται με μύθους και δημιουργούν ιστορία.

Η ιστορία

Η ιστορία της περιοχής είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία της Κρήτης. Οι πρώτοι κάτοικοι του νησιού εγκαταστάθηκαν αρχικά σε τόπους κοντινούς στις ακτές του νησιού κατά την εποχή του λίθου. Μινωικές κατοικήσεις συναντάμε σε όλη την έκταση του βουνού με σημαντικά κέντρα την Τύλισο, τις Γωνιές, η Ζώμινθος, τα Γρίβιλα κοντά στον Αχλαδέ Μυλοποτάμου, το Μοναστηράκι και το Αποδούλου Αμαρίου.

Κατά τη Γεωμετρική και Αρχαϊκή περίοδο γνώρισαν μεγάλη ακμή οι πόλεις της Αξού, της Ελεύθερνας, της Τυλίσου και της Συβρίτου. Μετά τη Ρωμαϊκή κατάκτηση η Κρήτη αποτέλεσε επαρχία της αχανούς αυτοκρατορίας. Κατά την περίοδο αυτή κέντρο της πολιτικής και οικονομικής ζωής του νησιού ήταν η Γόρτυνα. Η επικράτηση του Χριστιανισμού οριοθετεί τη Βυζαντινή περίοδο της ιστορίας του τόπου. Η Γόρτυνα, η Αξός, η Ελεύθερνα και η Σύβριτος αποτελού-

σαν τότε έδρες επισκόπων. Η βυζαντινή παρουσία στο νησί διακόπηκε βίαια με την αραβική κατάκτηση το 823. Από τους σκοτεινούς χρόνους της Αραβοκρατίας δεν έχουμε ουσιαστικές πληροφορίες για την κατάσταση στο νησί. Το 961 ο Νικηφόρος Φωκάς ανακατέλαβε την Κρήτη. Έτσι ξεκινά η Β΄ Βυζαντινή περίοδος στο νησί. Τότε, σύμφωνα με τον θρύλο, εγκαταστάθηκαν αρχοντικές οικογένειες από την Κωνσταντινούπολη οι Καλλέργηδες, οι Κλάδοι, οι Χορτάτζηδες, οι Βλαστοί, οι Βαρούχηδες - ονόματα οικογενειών που ακόμα και σήμερα συναντάμε ευρέως στην περιοχή του Ψηλορείτη. Κατά την 4η Σταυροφορία (1204) ουσιαστικά καταλύθηκε η βυζαντινή αυτοκρατορία. Η Κρήτη τότε πέρασε στην κυριαρχία της θαλασσοκράτειρας Βενετίας. Οι Κρητικοί δεν έπαψαν με συνεχείς επαναστάσεις να εξεγείρονται κατά των Ενετών. Έτσι η ευρύτερη περιοχή, κατά τις επαναστάσεις των Καλλέργηδων (1299) απέσπασε προνόμια για τους Έλληνες ορθόδοξους κατοίκους της.

Η περιοχή καταλήφθηκε από τους Τούρκους το 1645. Οι πιο άγριοι Τουρκοκρητικοί είχαν έδρα την Αμπαδιά στο Αμάρι. Όπως και στην προηγούμενη περίοδο οι κάτοικοι του Ψηλορείτη ποτέ δε δέχτηκαν την υποταγή στον ξένο δυνάστη. Με συνεχείς επαναστατικές ενέργειες μάχονταν για την ελευθερία. Κατά την περίοδο αυτή οι σπηλιές της περιοχής προσέφεραν καταφύγιο στους Χαϊνηδες, τους θρυλικούς αντάρτες των βουνών. Κατά τον μεγάλο σηκωμό για την ανεξαρτησία το 1824 τετρακόσιοι Μελιδονιώτες βρήκαν μαρτυρικό θάνατο στον ιστορικό Γεροντόσπηλιο.

Στις Γωνιές Μαλεβυζίου το 1830 οι Τούρκοι εκτέλεσαν 75 κατοίκους. Ο επίλογος της Ελληνικής Επανάστασης στην Κρήτη αποτυπώνεται στις δραματικές εκκλήσεις των Κρητικών προς τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής, μέσα από τις επιστολές που γράφτηκαν στις Μαργαρίτες έδρα τότε του Επαναστατικού Συμβουλίου των Κρητικών. Το 1822 και 1867 ολοκαυτώθηκαν τα Ανώγεια. Επίκεντρο της επανάστασης του 1866 υπήρξε το ηρωικό Αρκάδι που αποτελεί πανανθρώπινο σύμβολο ελευθερίας και εθελουσίας.

Κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη Μάχη της Κρήτης στη θέση Λατζιμάς κοντά στον Πρίνο Μυλοποτάμου διεξήχθησαν σφοδρές μάχες ανάμεσα στους συμμάχους και τους Γερμανούς εισβολείς. Κατά τα χρόνια της Ναζιστικής λαίλαπας συγκροτήθηκαν αντιστασιακές ομάδες, οι οποίες έβρισκαν καταφύγιο στις δύσβατες κορυφές του Ψηλορείτη.

Οι κάτοικοι του Ψηλορείτη πλήρωσαν με αίμα τη συμμετοχή τους

στην Εθνική Αντίσταση. Στη θέση Γουρνόλακος, νότια από τα Λιβάδια Μυλοποτάμου εκτελέστηκαν 32 άνδρες από την ευρύτερη περιοχή. Κορυφαίο γεγονός της Αντίστασης στο νησί υπήρξε η αρπαγή του στρατηγού Κράιπε στη Δαμάστα. Το σαμποτάζ διαδέχτηκαν τα ολοκαυτώματα των Ανωγείων στο Μυλοπόταμο, των χωριών του Κέδρους στο Αμάρι, των Βοριζίων και η εκτέλεση 25 παλικαριών από τη Γέργερη και τη Νύβριτο, καθώς και 30 κατοίκων στις Γωνιές.

Τα μνημεία

Ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει το Σπήλαιο των Καμαρών και το μικρό Λαβύρινθο κοντά στη Γόρτυνα. Στο Μαλεβύζι σημαντικές αρχαιολογικές θέσεις αποτελούν το ανακτορικό κέντρο της Τύλισου και το μινωικό μέγαρο του Σκλαβόκαμπου στις Γωνιές.

Η Ζώμινθος ήταν μινωικός οικισμός πάνω από τα Ανώγεια και αποτελούσε ενδιάμεσο σταθμό για τους προσκυνητές του Δία στο Ιδαίον Άντρον. Στην ακρόπολη της αρχαίας Αξού ανασκάφηκε

ναός της θεάς Αφροδίτης. Ο επισκέπτης μπορεί να περιηγηθεί στο αρχαιολογικό πάρκο της Ελεύθερας, στο νεκροταφείο των γεωμετρικών χρόνων αλλά και στο κέντρο της ρωμαϊκής και πρωτοβυζαντινής πόλης. Σημαντική θέση αποτελεί και το κτηριακό συγκρότημα των παλαισανακτορικών χρόνων στο Μοναστηράκι Αμαρίου. Στην Πασό στο σπήλαιο του Αγίου Αντωνίου λατρευόταν ο Κραναίος Ερμής.

Οι Εκκλησίες

Ο Χριστιανισμός διαδόθηκε στην περιοχή κατά τους πρώιμους Χριστιανικούς χρόνους από τον Απόστολο Τίτο, μαθητή του Αποστόλου Παύλου. Ξεχωρίζει η βασιλική των Αρχαγγέλων με τα υπέροχα ψηφιδωτά της στην Ελεύθερνα και της Αγίας Σοφίας στο Πάνορμο. Οι βασιλικές στη Σύβριτο και το Βυζάρι υποδηλώνουν την ύπαρξη αρχαίας επισκοπής στην περιοχή.

Βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες υπάρχουν σε κάθε οικισμό και κάθε πλαγιά του Ψηλορείτη. Στην περιοχή του Μυλοποτάμου οι βυζαντινές εκκλησίες της Αξού, του Αγίου Ιωάννη στα Ανώγεια, του Αγίου Ιωάννη κοντά στη μονή Δισκουρίου, του Αγίου Γεωργίου στον Καλαμά, και του Αγίου Ιωάννη στο ομώνυμο χωριό αποτελούν τυπικά δείγματα ναοδομίας της Β΄ Βυζαντινής περιόδου και της Ενετοκρατίας. Στο Αμάρι εντυπωσιάζει το πλή-

θος των χριστιανικών μνημείων χαρακτηριστικό της περιοχής. Κοντά στη μονή Ασωμάτων βρίσκεται ο βυζαντινός ναός της Παναγίας της Κεράς. Οι εκκλησίες της Αγίας Άννας κοντά στο Νεύς Αμάρι, του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στην τοποθεσία Φώτης στο Γερακάρι και της Παναγίας στα Πλατάνια του 13ου αιώνα διασώζουν τοιχογραφίες εξαιρετικής τέχνης. Ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τον ναό της Αγίας Παρασκευής Αμαρίου, της Παναγίας στο Μέρωνα του 14ου αιώνα και του Αγίου Γεωργίου στο Αποδούλου κ.α. Στην Πάνω Ρίζα παρουσιάζει ενδιαφέρον το σπήλαιο της

Νυβρίτου όπου έζησε ο Άγιος Μεθόδιος ο Νυβρίτου, ενώ στη σκήπη του Αγ. Ευθυμίου στο ίδιο χωριό ασκήτεψε ο Άγιος Νικόλαος ο Κουρταλιώτης. Στη Γέργερη υπάρχει η εκκλησία της Παναγίας Χανουτιά με τοιχογραφίες του 15ου αιώνα. Στον καλά διατηρημένο οικισμό της Παναγίας του Δήμου Ζαρού σώζεται τρίκλιτη βασιλική του 15ου αιώνα.

Στην επαρχία Μαλεβυζίου παρουσιάζει ενδιαφέρον η βασιλική

του Αγίου Γεωργίου στον Καμαριώτη του 16ου αι. Στο μνημείο συνυπάρχουν το οικόσημο των Καλλέργων και το λιοντάρι της Βενετίας. Ο επισκέπτης μπορεί ακόμα να προσκυνήσει στο ναό της Παναγίας της Κεράς του Κρουσώνα.

Ανάμεσα στη γη και τον ουρανό στην κορυφή του ιερού βουνού βρίσκεται ο μικρός ναός του Τιμίου Σταυρού, τόπος προσκυνήματος για τους κατοίκους όλων των χωριών της ρίζας του Ψηλορείτη στις 14 Σεπτεμβρίου, ενώ απέναντι στην κορυφή του Κουλούκωνα υπάρχει και άλλο εκκλησάκι αφιερωμένο στην ύψωση του Τιμίου Σταυρού.

Τα μοναστήρια

Ο Ψηλορείτης στην κυριολεξία ζώνεται από μικρά και μεγάλα μοναστήρια. Βόρεια του χωριού Κιθαρίδα βρίσκεται η βυζαντινή μονή Παναγίας Ελεούσας που είναι ένα από τα αρχαιότερα γνωστά μοναστήρια της Κρήτης. Το γυναικείο σήμερα μοναστήρι της Αγία Ειρήνης στον Κρουσώνα είναι το πολυπληθέστερο στην Κρήτη.

Η μονή Τιμίου Σταυρού στο Βωσάκο βρίσκεται κρυμμένη σε ένα οροπέδιο στα Ταλαία όρη και σήμερα αναστηλώνεται με υποδειγ-

ματικό τρόπο. Η μονή Δισκουρίου κοντά στα Λιβάδια συνδέεται σύμφωνα με το θρύλο με τους μυθικούς Διοσκόρους και διαθέτει συλλογή εκκλησιαστικών και λαογραφικών κειμηλίων. Βορειοδυτικά δεσπόζει η άλλοτε σταυροπηγιακή μονή της Χαλέπας με την υπέροχη θέα στον κάμπο του μέσα Μυλοποτάμου. Η μονή Ατάλης αποτελεί μια πραγματική όαση κοντά στο θέρετρο του Μπαλίου. Στο μετόχι της Αθωνικής μονής Καρακάλλου στις Μαργαρίτες έζησε ο νεομάρτυρας της Τουρκοκρατίας Γεδεών. Το Αρκάδι αποτελεί σημαντικό εκκλησιαστικό κέντρο από τα χρόνια της ενετο-

κρατίας. Μετά το ολοκαύτωμα του 1866 αναδείχθηκε σε αιώνιο σύμβολο των αγώνων του Κρητικού λαού για ελευθερία. Στον κάμπο του Αμαρίου βρίσκεται η βυζαντινή μονή Ασωμάτων. Στις Βολιώνες Αμαρίου συναντούμε τη μονή του Αγίου Αντωνίου στο Βένι. Οι μονές Βροντησιού και Βαρσαμόνερου υπήρξαν κέντρα ανάπτυξης της περίφημης Κρητικής ζωγραφικής. Εδώ έδρασαν οι διάσημοι αγιογράφοι Άγγελος και Δαμασκηνός.

Η αρχιτεκτονική

Χαρακτηριστικό της περιοχής αποτελεί η ποικιλία αρχιτεκτονικών τύπων. Η λαϊκή αρχιτεκτονική της Κρήτης συνυπάρχει με αστικά πρότυπα και νεοκλασικά στοιχεία.

Τη διακρίνει η λιτότητα, το μέτρο, η ανθρώπινη κλίμακα και η χρήση των ντόπιων υλικών. Η κατασκευή και ο προσανατολισμός των παραδοσιακών κτισμάτων εξασφάλιζαν δροσιά το καλοκαίρι και ζέστη το χειμώνα. Η κατοικία εξυπηρετούσε τις ανάγκες της αγροτικής και κτηνοτροφικής οικονομίας καθώς και της κοινωνι-

κής ζωής των ανθρώπων. Στον Ψηλορείτη διασώθηκαν αλώβητες για αιώνες τεχνικές παραγωγής αγαθών. Στη Ζώμυνθο υπάρχει τυροκομείο από την περίοδο της ενετοκρατίας.

Κέντρο της κτηνοτροφικής ζωής υπήρξαν τα μιτάτα, μικρά πετρόχιστα κυκλικά κτίσματα που χρησιμοποιούνταν ως χώροι ποιμνικών δραστηριοτήτων. Η αρχιτεκτονική τους έχει πανάρχαιες ρίζες μια και είναι κτισμένα με χρήση σχιστόλιθων χωρίς συνεκτικά υλικά, με την τεχνική των αρχαίων θολωτών μυκηναϊκών τάφων. Πλήθος μιτάτων συναντάμε γύρω από τον Ψηλορείτη τόσο από

την πλευρά του Νομού Ρεθύμνου προς τη Νίδα όσο και από την ορεινή ζώνη του Αμαρίου προς τα Βορίζια, στο δάσος του Ρούβα καθώς και στο ορεινό Μαλεβύζι.

Οι γέφυρες είναι επίσης ένα μεγάλο κεφάλαιο της λαϊκής αρχιτεκτονικής. Στην Ελεύθερα ο περιηγητής μπορεί να συναντήσει την

οξυκόρυφη γέφυρα των ελληνοσλαβικών χρόνων. Λιθοκτιστες γέφυρες και παλιά κωνοειδή κτίσματα συναντάμε στο Άνω Μέρος Αμαρίου καθώς και ένα εντυπωσιακό τοξωτό γεφύρι (Σίμα Καμάρα) στον επαρχιακό δρόμο Αμαρίου – Ρεθύμνου.

Στο Μυλοπόταμο διατηρείται η γέφυρα του Κάμπου στο Γαράζο.

Κοντά στα ποτάμια σώζονται νερόμυλοι τόσο από την πλευρά του Μυλοποτάμου όσο και στην περιοχή των Δήμων Ρούβα και Ζαρού. Εκεί ως το πρόσφατο παρελθόν οι κάτοικοι άλεθαν τα σιτηρά τους. Στις Γωνιές δεσπόζει ο αναστηλωμένος ανεμόμυλος του χωριού. Φάμπρικες για την παραγωγή ελαιόλαδου υπήρχαν σε κάθε χωριό. Σήμερα λειτουργεί αυτή της μονής Δισκουρίου, ενώ έχει αναστηλωθεί και η φάμπρικα της μονής Αρκαδίου στα Καψαλιανά.

Στις Μαργαρίτες ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα παλιά εργαστήρια κεραμικής, στην περιοχή Τσικαλαριά. Στο Πάνορμο σώζεται αναστηλωμένος χαρουπόμυλος που λειτουργούσε ως το 1950.

ΚΡΗΤΗ

ΠΕΡΙΟΧΗ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: View Master

ΚΕΙΜΕΝΑ: ΕΙΡΗΝΗ ΚΛΑΔΟΥ - ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΑΚΟΜΜ - ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ Α.Ε. Ο.Τ.Α., ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΗΙ FIDELITY, VIEW - MASTER, ΕΙΡΗΝΗ ΚΛΑΔΟΥ, ΚΑΛΟΥΣΤ ΠΑΡΑΚΑΜΙΑΝ, ΦΟΤΟ ΡΕΘΥΜΝΟ, ΑΡΧΕΙΟ ΠΙΑΝΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ, ΑΡΧΕΙΟ ΔΗΜΩΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΔΡΑΣΗΣ
COPYRIGHT ΧΑΡΤΗ: MEDITERRANEO EDITIONS